

בראשית הגיליון בחרנו לעסוק בזיכרון השואה ברומניה כיום. סוגיה זו חשובה במיוחד על רקע התבטאויות שנשמעו שם לאחרונה על כך שברומניה לא התרחשה שואה בשנים 1940-1945. בכתבה הבאה כותבת מרים אורבך על השתלשלות הדברים שהובילה להקמת ועידה, שתפקידה לברר את מקומה של רומניה בסיפור השואה. בחלקה המרכזי של הכתבה, ראיון עם רחל בד-קפלן, מנהלת מחלקת פעילות חו"ל בבית הספר, על המצב כיום ברומניה בתחום של חינוך והנחלת השואה.

התמודדות עכשווית ברומניה עם נושא השואה

מאת מרים אורבך

ב-13 ביוני 2003, בתום דיון על שיתוף פעולה בין ארכיונים ברומניה לבין מוזיאון השואה בווינגטון, הוציאה ממשלת רומניה הודעה בזו הלשון: "השיחות בנושא זה הבלוטו בסופו של דבר את עמדת ממשלת רומניה- היא מעודדת מחקרים של השואה באירופה **תוך שימת דגש בכך שבתוך גבולות רומניה לא התרחשה שואה בשנים 1940-1945**" (הדגשה שלי מ.א.).

ב-17 ביוני, בראיון רדיו, המשיך שר התרבות הרומני רזואן תאודורסקו בקו של הודעת ממשלתו, וטען כי בגבולות מדינה רומניה בימי המלחמה לא התרחשה שואה, היות שלא נעשה שם רצח שיטתי במחנות.

מכתב חריף שנשלח מיד ושם לשרת החינוך של רומניה דאז- אקטרינה אנדרונסקו, הביא להצהרה של שגרירת רומניה בישראל בדבר הכרתה של ממשלת רומניה בעובדות ההיסטוריות של השמדת היהודים ברומניה בזמן השואה, אך בזאת לא פסקה שרשרת ההתבטאויות של אנשי ציבור רומנים, ובראיון לעיתון הארץ ב-25 ביולי 2003 התבטא נשיא רומניה יון אילייסקו ברוחן של ההתבטאויות הקודמות: "השואה לא הייתה ייחודית ליהודים. כמוהם מתו גם רבים אחרים, בהם פולנים". ועוד הוסיף אילייסקו: "ברומניה של התקופה הנאצית היה יחס שווה ליהודים ולקומוניסטים". בהצהרותיו של אילייסקו בריאיון, הוא התנער מאחריות העם הרומני לרצח היהודים שהתרחש על אדמת רומניה בתקופת מלחמת העולם השנייה.

אחרי פרסום הריאיון התגבשה ביד ושם ההבנה, שהכחשת השואה ברומניה היא תופעה עמוקה ומושרשת, ואינה מעידה חד-פעמית. לכן הפעם לא הסתפק יד ושם בגינוי, וקבע שרק חשיפת העובדות על ידי ועדת חקירה בין-לאומית של היסטוריונים שתקים ממשלת רומניה, עשויה לשים קץ לבורות ולהתחמקות מאחריות של העם הרומני. פניה של אבנר שלו בעניין זה לנשיא רומניה, זכתה לתמיכה של גורמים שונים בארץ ובעולם. פחות משלושה חודשים

לאחר מכן, ב-22 באוקטובר 2003, הכריז נשיא רומניה על הקמתה הרשמית של ועדת חקירה היסטורית בין-לאומית לרצח יהודי רומניה, בראשותו של חתן פרס נובל וסגן יו"ר מועצת יד ושם פרופ' אלי ויזל. ד"ר ז'אן אנצ'ל הוא אחד מחמשת נציגי ישראל בוועדה. בכתב המינוי של הוועדה נכתב כי הוועדה תחקור את ההיסטוריה של השואה ברומניה כדי לבסס את העובדות ההיסטוריות ולפרסם אותן ברומניה ומחוץ לגבולותיה. ממשלת רומניה התחייבה לפרסם ולהפיץ את המידע שהוועדה תציג לפנייה לכל אזרחיה, וזאת בשלוש דרכים: פרסום דוח הוועדה בספר ברומנית ובאנגלית, העברת דוח הוועדה ומסקנותיה לידיעת הציבור בתקשורת, בכינוסים ובאמצעות האינטרנט, והחשבה ביותר, לדעת ד"ר אנצ'ל- החדרה והטמעה של המידע על שואת יהודי רומניה במערכת החינוך של רומניה על ידי הכשרת מורים וכתובת תכניות לימוד מיוחדות. "הצד החינוכי במנדט הוועדה הוא ההישג הגדול שלה", מציין אנצ'ל.

הדו"ח הסופי של הוועדה, הכולל ממצאים ומסקנות, יוגש עד סוף יוני 2005.

בכדי לעמוד על המצב כיום ברומניה בתחום של חינוך והנחלת השואה, פניתי אל רחל בד-קפלן, מנהלת מחלקת פעילות חו"ל בביה"ס.

במה את רואה את חשיבותה של הוועדה?

לנו אין ספק בנוגע למסקנות שיעלו מחקירת הוועדה ההיסטורית. משמעות עבודתה של הוועדה מבחינתנו, לפיכך, אינן בממצאים, אלא בהשלכות החינוכיות שאמורות להיות לה ברומניה.

מהו מצבו של החינוך בנושא השואה נכון לעכשיו ברומניה- לפני פרסום ויישום מסקנות הוועדה?

ברומניה מתקיימים מזה מספר שנים כמה פרויקטים חינוכיים בנושא השואה. בכדי להבין את העניין חשוב לזכור את ההקשר שבו מתרחשים הדברים: רומניה, כמו שכנותיה במזרח אירופה, מעונינת להצטרף לאיחוד האירופי. אחד הדברים שנדרשת להוכיח מדינה הרוצה להצטרף לאיחוד, הוא תהליך של התמודדות עם עברה. זו הסיבה לכך שמדינות רבות במזרח אירופה מבקשות להצטרף

ל- International Task Force - "כוח המשימה הבינלאומי" לקידום הוראת, הנצחת וחקר השואה, שהוקם בשנת 1998 (הרחבה בנושא "כוח המשימה"- מגמתי 8). השתייכות ל"כוח המשימה" משקפת תהליכים חיוביים שעוברת המדינה בתחום זה.

תהליך ההצטרפות ל"כוח" אורך זמן. לכל מדינה המצטרפת ל"כוח", יש מדינה החברה ב"כוח", המלווה אותה בתהליך. כך לדוג', אוקראינה מלווה ע"י בריטניה. ישראל מהווה את ה"אח הגדול" של רומניה.

כיצד תהליך זה בא לידי ביטוי בפועל?

בינואר 1999 הגיע שר החינוך הרומני ליד-ושם. הוא חתם כאן על הנחיה לבתי הספר התיכוניים ברומניה להקדיש שיעורים ללימוד נושא השואה. צעד זה נחשב משמעותי, כי עד אז לא הייתה כמעט כל התעניינות שהיא בנושא ברומניה. ליד-ושם חשוב, שזה נעשה במסגרת עבודה חינוכית המעוגנת בחוק. עם זאת, אין לנו אפשרות לדעת האם וכיצד ההנחיה מיושמת בפועל.

במאי 2000 התקיים ביד ושם קורס ראשון מסוגו- למורים רומנים, בהשתתפות 25 מורים מכל רחבי רומניה. הקורס היה מוצלח ביותר, וחלק מבוגריו הפכו לפעילים מאד בנושא הוראת השואה במדינתם. אחת מבוגרות הקורס- מריה רדוסוב, מרצה בתכנית ללימודי יהדות באוניברסיטת קלוז', פתחה בשנת 2001 קורס בנושא השואה באוניברסיטה שלה. מריה פנתה אלינו אז בבקשה לסיוע בגיוס מומחים בין לאומיים להרצאות בקורס. מאז מתקיים הקורס כבר 4 שנים. זהו הקורס הרציני ביותר בנושא השואה שמתקיים באירופה. הוא מתקיים במשך 3 שבועות (לא רצופים), וכולל גם נסיעה בת 3 ימים לאושוויץ-בירקנאו. מספר המשתתפים בקורס הראשון היה 15, וכיום המספר כפול. יש לנו כיום לפחות 75 בוגרים של הקורס. חלקם לומדים פה בקורס הרומני שמתקיים ביד ושם כרגע. מנהלת הקורס מאתרת בכל שנה את הבוגרים המוצלחים ביותר, בכדי שיציגו את הקורס בפני "עתודה פוטנציאלית" של סטודנטים רומנים.

בנוסף לכך אנחנו מקיימים קשר גם עם המכון ללימודי יהדות באוניברסיטת בוקרשט. אנחנו עומדים בקשר רציף עם המורים הרומנים שעברו אצלנו את הקורסים, ואני מקווה שזה נותן להם את הכוח להמשיך בפעילותם שם.

חשוב להדגיש, שלא קיימת כרגע ברומניה רשות לאומית לטיפול בנושא הוראת השואה- הכל תלוי ביוזמות מקומיות, בעיקר של אוניברסיטאות. אני מקווה שלאחר פרסום מסקנות הוועדה, תיזום ממשלת רומניה פעילות משלה, ולא תבחר להסתפק בתמיכה בפעילות של האוניברסיטאות.

כיצד השפיעה סדרת ההתבטאויות האחרונות בעניין השואה של גורמים בממשלת רומניה, על תהליך הצטרפותה ל"כוח המשימה"?

התהליך שעברה רומניה עד כה היה איטי מאד. בעקבות סדרת ההתבטאויות המביכות של הממשל שם בנושא השואה, הם רוצים כעת להפגין נכונות אמיתית להתמודדות עם הנושא, ונדרשים ע"י ה"כוח" להוכיח נכונות זו במעשים.

אחד הביטויים המרכזיים לכך הוא קביעת יום זיכרון לשואה ברומניה:

עד לפני שנה לא היה ברומניה יום זיכרון לשואה. בבואה לקבוע תאריך ליום זיכרון, רצתה רומניה לבחור את ה-27 בינואר, יום שחרור אושוויץ. ישראל התנגדה לכך, כי ראתה

בבחירה זו בריחה של רומניה מהתמודדות עם עברה. ישראל דרשה שהתאריך יהיה באוקטובר- החודש שבו התרחשו המשלוחים לטרנססטרסיה, באחריותה של רומניה. לחץ כבד שהופעל מצד ישראל, ארה"ב ומדינות נוספות ב"כוח", הביא לקביעת התאריך של יום הזיכרון ב-9 באוקטובר. השנה תאריך זה יצא בשבת ובצמוד לחג הסוכות, ובכדי לאפשר את השתתפותה של הקהילה היהודית ברומניה באירוע, פרסו את אירועי יום הזיכרון על פני 5 ימים. "השיא" היה ב-12 באוקטובר: הנשיא אילייסקו נאם בפרלמנט, התקיים טקס גדול בבית הכנסת בבוקרשט, והאירועים קיבלו הד תקשורתי רב ברומניה.

האם צעדים אלו משקפים בעיניך מגמה אמיתית של התמודדות של רומניה עם עברה?
התשובה לשאלה זו יכולה להינתן רק בפרספקטיבה של זמן; זו לא חוכמה לעשות חגיגה גדולה לציון יום השואה הראשון- השאלה מה יעשו בשנים הבאות: האם ימשיכו לציון אותו? האם קרה כאן משהו משמעותי?
שאלה נוספת היא מה יקרה בעקבות הבחירות בנובמבר הקרוב ברומניה: אזרחי רומניה נדרשים כעת, בשונה מהעבר, לשלם כסף רב עבור נפט, והזדקקותה של רומניה למדינות הערביות מציבה סימן שאלה לגבי המקום שיקבל "הנושא היהודי" בבחירות הקרובות.

בכל זאת- אנחנו שמחים לראות שהם עברו תהליך כלשהו, גם אם בינתיים זה בעיקר בכוח ולא בפועל. אנחנו נמצאים כרגע במגע עם שר החינוך הרומני בנוגע ליישום פרויקטים חינוכיים בנושא השואה ברומניה, שיוכלו ע"י מורים רומנים, בהנחיית יד-ושם. אני מקווה שהתכניות אכן ייצאו לפועל, אפילו באופן חלקי.

השאלה האמיתית היא מה יקרה לאחר סיום עבודה של הוועדה ההיסטורית- לא ברמה המקומית, אלא באופן מוסדר, חוקי. אני מאמינה שהכוח לשנות דברים הוא כרגע ברמה המקומית של מורים מסורים ובעלי מוטיבציה ומחויבות לנושא. זה לא המצב האידיאלי מבחינתנו, אבל פעילותם של אותם "צדיקים" גורמת לי לא לאבד את התקווה בסיכוי לשינוי

...

תודה רבה!

מקור: מגמתי - ירחון מגמת הדרכה, בית הספר המרכזי להוראת השואה יד ושם, גיליון 20, אוקטובר 2004.